

זכירה ושיכחה כמו ים ויבשה

העולם מלא זכירה ושיכחה
כמו ים ויבשה, לפעמים הזיכרון
הוא היבשה המוצקת והקיימת
ולפעמים הזיכרון הוא הים שמכסה הכול
כמו במבול, והשיכחה היא יבשה מצילה כמו אררט

יהודה עמיחי (שיר מספר 7)

- מה ההבדל בין "זיכרון ים" ו-"זיכרון יבשה"?
- מתי שכחה מצילה כמו אררט?
- "בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים" - האם זהו "זיכרון ים" או "זיכרון יבשה"?
- עדות של ניצול שואה – האם זהו "זיכרון ים" או "זיכרון יבשה"?

ג'ונתן ספרן פויר / הכל מואר, עמ' 230

ליהודים יש שישה חושים: מישוש, טעם, ראייה, ריח, שמיעה... זיכרון. בעוד שהגויים חווים ומעבדים את העולם באמצעות החושים המסורתיים, ומשתמשים בזיכרון רק כאמצעי נחות להסביר אירועים, עבור היהודים, הזיכרון הוא לא פחות בסיסי מדקירת מחט, או נצנוצה הכסוף, או טעם הדם שהיא שולפת מן האצבע. היהודי נדקר על ידי סיכה ונזכר בסיכות אחרות. רק בכך שדקירת הסיכה מחזירה אותו אחורה אל דקירות אל דקירות סיכה קודמות – כשאמו ניסתה לתקן את שרוול חולצתו כשזרועו עוד הייתה בפנים, כשאצבעותיו של סבו נרדמו מרוב שליטפו את מצחה הלח של אם-סבו, כשאברהם בחן את חוד הסכין כדי להיות בטוח שיצחק לא יחוש כאב – היהודי יכול להבין למה זה כואב. כשהיהודי נתקל בסיכה, הוא שואל: כמו מה זה נזכר?

- חשבו על זכרון שיש לכם שהוא חוויה כמו זו שמתאר הכותב
- תיאור הזכרון כחוש הופך אותו ליותר חזק או חלש?
- האם אפשר ללמד חוש? אפשר ללמד זכרון?

עם של מספרי סיפורים / הרב יונתן זקס על פרשת כי תבוא

...ויש הבדל יסודי בין הסטוריה וזיכרון. השפה האנגלית נותנת בו סימן יפה: היסטוריה (history) פותחת ב his (שלו), ואילו זיכרון (memory) מתחיל ב- me (אותי). ...ההיסטוריה קרתה לאחרים; הזיכרון הוא זיכרון שלי. הוא הסיפור שלי. זיכרון הוא עבר שהפנמתי והפכתי לחלק מהותי. לכך מכון מאמר חז"ל, "בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים".

לאורך ספר דברים, לא פחות מ- 14 פעמים, משה מזהיר את העם לא לשכוח. אם ישכחו בני ישראל את העבר יאבדו את זהותם ואת חוש הכיוון שלהם ויצעדו אל אסונם. הציווי הוא **לא רק לזכור אלא גם להנחיל את הסיפור לילדים.**

התופעה הזו בשלמותה מייצגת צבר חשוב של רעיונות: בדבר הזהות כעניין של זיכרון קיבוצי. בדבר הסיפור הטקסי של תולדות האומה; ומעל לכול, בדבר העובדה שכל אחד מאיתנו הוא שומר של הסיפור והזיכרון הללו. לא המנהיג לבדו, או איזו אליטה, מקבלים הכשרה לזכירת הקורות, אלא כל אחד ואחד מן העם...

- איך מממשים את הזכרון ע"פ יונתן זקס?
- מה הסכנה בשכחה?
- איזה זכרון ישראלי מתקופת חייכם חשוב לזכור ולהנחיל לדורות הבאים?
- איך אפשר לקדם הנחלת זכרון? חשבו על אירוע / דמות ספציפית שאסור לשכוח לדעתכם.

האחריות לזכור, לזכור באחריות / מיכל גוברין

זיכרון מצרים אינו העברה של הטראומה אלא מאבק מתמשך בגורמי האירוע: העבדות והשעבוד, אשר עדיין לא פסו מהעולם. התביעה "לזכור כי עבד היית בארץ מצרים" מכוננת לדורות הבאים חוקים סוציאליים שמטרתם להגן על החלשים שבחברה. בכל שבת זכאי כל אדם להשתחרר מעול העבודה ולנוח כ"זכר ליציאת מצרים" – גם העבד והאמה, גם הגר אשר בשעריך ואפילו בהמת העבודה. המאבק השבועי בעבדות הוא יום המנוחה שהעניקה היהדות לציביליזציה. גם בליל הסדר אין אנו משחזרים את אימי העבדות, ורק מעט מרור נותר כסמל על קערת הפסח. אולם כל שנה אנחנו מתחילים לספר ביציאת מצרים כעבדים – "השתא עבדי". רק "בשנה הבאה", אחרי מאבק בעבדות הפנימית-קיומית או החברתית, נהיה "בני חורין". בסדר הפסח אנחנו מצווים לא רק לספר ביציאת מצרים אלא לצאת כאן ועכשיו משעבוד לגאולה..... "לזכור באחריות", מופנה להווה ולעתיד: "וזכרת כי עבד היית". -- האתגרים שזיכרון השואה מציב כאן ועכשיו בפני היחיד והחברה, בפני מדינת ישראל, העם היהודי ומשפחת העמים, והם לוקחים על עצמם אחריות אישית להפוך את זיכרון השואה למחויבות.

- מה ההבדל בין אחריות לזכור לבין זכרון באחריות?
- האם מיכל גוברין חולקת על עמדתו של יונתן זקס?

בזכות השכחה / יהודה אלקנה, הארץ 13.10.2012

"זכור!" לשם מה? מה אמור הילד לעשות בזיכרונות אלה? בעבור רבים מאוד תמונות הזוועה עשויות להתפרש כקריאה לשנאה. "זכור" יכול להתפרש כקריאה לשנאה מתמשכת ועיוורת. ייתכן שחשוב שהעולם הגדול יזכור. גם בזה איני בטוח, אבל בכל מקרה זו אינה דאגתנו. כל עם ועם, לרבות הגרמנים, יחליט בדרכו הוא ומתוך שיקוליו אם רצונו לזכור. עלינו, לעומת זאת, לשכוח. איני רואה היום תפקיד פוליטי וחינוכי חשוב יותר למנהיגי האומה הזאת מאשר להתייצב לצד החיים, להתמסר לבניית עתידנו, ולא לעסוק, השכם והערב, בסמלים, בטקסים ובלקחי השואה. עליהם לשרש את שליטתו של ה"זכור" ההיסטורי על חיינו.

הדברים שנכתבו הם חריפים ושלא כדרכי, כתובים בשחור-לבן. אין זה מקרה או מצב רוח חולף. לא מצאתי דרך טובה יותר להצביע על חומרת המצב. למעשה, ידוע לי היטב שאין אומה שוכחת, או צריכה לשכוח לחלוטין את עברה על כל פרקיו. וכמובן, יש מיתוסים אחרים החיוניים לבניית עתידנו, כמו מיתוס ההצטיינות או מיתוס היצירתיות, ובוודאי שאין כוונתי שיפסיקו ללמד את דברי ימי העם. ניסיתי להילחם בהמשך קביעת השואה כציר מרכזי בהווייתנו הלאומית.

- מה דעתכם על הדרישה לשכוח?
- כיצד הייתם מבצעים החלטה כזו? מבטלים שיעורי הסטוריה? טקסים? ימי ציון?

בין זיכרון ושיכחה / ברל כצנלסון

שני כוחות ניתנו לנו: זיכרון ושיכחה. אי אפשר לנו בלעדי שניהם. אילו לא היה לעולם אלא זיכרון, מה היה גורלנו? היינו כורעים תחת משא הזיכרונות. היינו נעשים עבדים לזיכרוננו, לאבות אבותינו. קלסתר פנינו לא היה אז אלא העתק של דורות עברו. ואילו הייתה השכחה משתלטת בנו כליל – כלום היה עוד מקום לתרבות, למדע, להכרה עצמית, לחיי נפש? [...]

דור מחדש ויוצר איננו זורק אל גל האשפה את ירושת הדורות. הוא בוחן ובודק, מרחיק ומקרב. ויש שהוא נאחז במסורת קיימת ומוסיף עליה, ויש שהוא יורד לגלי גרוטאות, חושף נשכחות, ממרק אותן מחלודתן, מחזיר לתחייה מסורת קדומה, שיש בה כדי להזין את נפש הדור מחדש. אם יש בחיי עם משהו קדום מאוד ועמוק מאוד, שיש בו כדי לחנך את האדם ולחסן אותו לקראת הבאות, האם יש בזה ממידת המהפכה להתנכר לו?

- האם יש לכם זכרון שמחסן ומחנך אתכם?
- מתי השכחה היא כח?
- במה שונה ברל כצנלסון מיהודה אלקנה בנושא השכחה?